

УДК 94: 327(94)"1901/1940"

<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2021-13-6>

Вєтринський І.М.

<https://orcid.org/0000-0003-2867-291X>

СПЕЦИФІКА МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНОГО СТАНОВИЩА АВСТРАЛІЙСЬКОГО СОЮЗУ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

Робота присвячена початковому етапу становлення Австралійського Союзу, а також процесу його утвердження в якості самостійної держави. Насамперед розглядається міжнародно-політичний контекст розвитку країни, починаючи з періоду утворення федерації і до початку Другої світової війни. Проаналізовано міжнародне становище Австралійського Союзу, його місце й роль в регіональних та глобальних геополітичних процесах початку ХХ ст., зокрема, в контексті його відносин з Великою Британією. Досліджено особливості трансформації британської колоніальної політики напередодні Першої світової війни. Розглянуто систему відносин Великої Британії з домініонами в цілому та Австралією, зокрема. Показано особливості статусу і повноважень домініонів в межах Британської імперії. Аналізується роль домініонів та, зокрема, Австралійського Союзу у процесі підготовки до Першої світової війни, а також особливості його участі у бойових діях. Розкривається значення подій Першої світової війни для внутрішньополітичної ситуації в Австралії та вплив її наслідків на відносини домініонів з Британською імперією. Аналізується історія створення та участь австралійсько-новозеландського армійського корпусу (АНЗАК) у складі імперських сил на фронтах Першої світової війни, здобутки та невдачі його бійців, а також роль АНЗАКУ в процесі становлення австралійської політичної нації. Розглянуто економічні, гуманітарні та міжнародно-політичні наслідки Першої світової війни для Австралійського Союзу, а також показано вплив цих наслідків на структуру відносин між домініонами та Британською імперією. Проаналізовано соціально-економічне становище Австралійського Союзу напередодні Другої світової війни, зокрема особливості впливу Великої депресії на розвиток країни в цілому та її внутрішньополітичне становище зокрема. Розглянуто ідеологічні, військово-стратегічні та міжнародно-політичні передумови вступу Австралії до Другої світової війни.

Ключові слова: Австралійський Союз, домініон, міжнародна політика, АНЗАК, Перша світова війна.

Дослідження специфіки розвитку і становлення держави Австралія виявляє низку цікавих та навіть екзотичних особливостей, в першу чергу через суто еволюційний характер цього процесу. Пройшовши протягом півтора століття шлях від колонії-поселення для каторжників до респектабельної та процвітаючої держави, Австралія завжди залишалася вірною своїй метрополії – Великій Британії. Водночас, рівень самостійності, який заохочувався британською владою подекуди вражає: по-перше, буквально в перші роки існування колонії, були створені місцеві органи управління з широким рівнем автономії, які поступово перетворилися на повноцінні локальні політичні інституції; по-друге, навіть не маючи власної зовнішньої політики де-юре, австралійські політики відчували себе повноправними лідерами регіону і в

певний момент навіть вдалися до регіонального експансіонізму, зокрема отримавши контроль над частиною Папуа-Нової Гвінеї.

Зважаючи, що основу населення країни, з самого початку колонізації, склали британські переселенці (як добровільні, так і засудженні), ці люди принесли на нову територію британський менталітет, відповідні традиції та цінності, що згодом стали основою австралійської державності. Походження дозволяло місцевим елітам ставитись до Лондону як до старшого партнера, а не домінанта чи загарбника, а метрополія зі свого боку, з самого початку взяла курс на «конструктивне управління» колоніями Австралії. На перших етапах воно передбачало виведення поселень на рівень економічної ефективності, і відповідно, самозабезпечення, а згодом саме Лондон рішуче підтримав створення федерації – Австралійського Союзу, зокрема з метою підвищення ефективності державного управління та централізації економічних, соціально-політичних та безпекових процесів. Молода федерація отримала статус домініону, який визначав особливий рівень самостійності в межах Британської імперії, а кілька десятиліть потому у 1931 р., відповідно до Вестмінстерського статуту, підпорядкування домініонів метрополії було відмінено і визнавалася їхня повна політична суб'єктність (фактично незалежність). Одним з важливих етапів на шляху здобуття Австралією незалежності стала її участь у Першій світовій війні, наслідки якої суттєво вплинули на світогляд австралійців та процес розбудови австралійської нації.

Метою даної статті є аналіз міжнародно-політичного контексту становлення й розвитку Австралійського Союзу з моменту утворення федерації до початку Другої світової війни.

На початку ХХ ст. австралійські колонії, що розвивалися відносно автономно, утворили єдину федеративну країну – Австралійський Союз. Це стало результатом більш ніж столітнього процесу розвитку британських поселень на новому континенті. Органи самоврядування в австралійських колоніях почали з'являтися в перші десятиліття освоєння нового континенту, але вони мали локальний характер, тобто кожна з колоній мала свій уряд та парламент. Протягом тривалого часу колонії розвивалися як досить автономні соціально-економічні комплекси і перші спроби утворення спільних управлінських структур зазнали фіаско через протидію частини місцевих еліт. Лише активна підтримка ідеї федералізації з боку офіційного Лондона, трансльована через губернаторів австралійських колоній, спонукала локальні уряди до об'єднання у федерацію. Колишні колонії після об'єднання отримали статус штатів і зберегли свої початкові найменування – Новий Південний Уельс, Тасманія, Квінсленд, Вікторія, Південна Австралія та Західна Австралія. Цікаво, що утворення нової країни відбулося еволюційним шляхом: колонії фактично не боролися, ані за об'єднання (воно відбулося насамперед з політичної волі метрополії), ані за розширення повноважень в межах британської імперії, принаймні йдеться про відсутність збройної боротьби чи

масових громадянських виступів. Після проголошення 1 січня 1901 р. Австралійського Союзу, було проведено конкурс ескізів національного прапора, в якому взяли участь понад 32 тис. проектів. Перший приз розділили кілька учасників, а перемогу здобуло зображення британського прапора в куті, на тлі сузір'я Південного Хреста, власне саме таким є австралійський прапор нині (хоча Британський Юніон Джек залишався державним прапором до 1950 р.). Також у 1908 р. було затверджено герб Австралії, на якому кенгуру та страус ему тримають щит із зображенням символів кожного з шести штатів. У 1912 р. на гербі з'явилися дві гілки акації, які символізують австралійську флору (тварини, відповідно, символізували фауну країни). Національними кольорами Австралії стали зелений та золотистий, зокрема, саме їх почали використовувати спортсмени для своєї форми [1, с. 176]. Через суперечки щодо того, яке з найбільших міст стане столицею, Мельбурн чи Сідней, було знайдено компромісне рішення – побудувати нове місто, яке й отримас столичний статус. У 1908 р. для реалізації проекту було обрано район Канберра. Будівництво розпочалось у 1913 р. і тривало понад 14 років, протягом цього періоду тимчасовою столицею Австралійського Союзу був Мельбурн.

Утворення Австралійського Союзу співпало у часі з періодом трансформації розмаїтого в культурному та соціально-економічному сенсі населення кількох автономних колоній в єдину австралійську націю. Формування національної ідентичності відбувалося під впливом зростання зовнішніх загроз та внутрішніх соціальних хвилювань. Водночас, якщо у внутрішній політиці місцеві еліти мали високий ступінь автономності, то зовнішня політика Австралійського Союзу ще тривалий час цілком залежала від Лондона. Також, окрім економічних та адміністративних мотивів створення федерації на базі австралійських колоній, британський уряд мав ще один надважливий імператив – необхідність протистояння зовнішнім загрозам імперії в цілому та тихоокеанським колоніям зокрема.

Зовнішня загроза для Австралії виникала, насамперед, через експансіоністську політику європейських (і не тільки) держав, що конкурували з Великою Британією та одне з одним. Якщо у XVII-XVIII ст. Іспанія та Нідерланди навіть дещо випередили Лондон в освоєнні басейну Тихого океану, то пізніше у XIX-XX ст. головними суперниками Великої Британії в регіоні стали Франція, Німеччина та Японія, які вели запеклу боротьбу за останні незатребувані території [1, с. 166].

Австралія з одного боку відчувала власну вразливість, оскільки її безпека повністю залежала від Великої Британії, а з іншого мала власні субімперіалістичні амбіції в регіоні, насамперед щодо Нової Гвінеї. Тож австралійські політики усіяко закликали Лондон до активнішого протистояння потенційним викликам імперії з боку інших держав, насамперед це стосувалося присутності британського військового флоту в Тихому океані. Однак для Великої Британії все важчою ставала справа забезпечення безпеки власних

залежних територій. Справа збереження Британської імперії потребувала дедалі більших зусиль. Зважаючи на те, що стосовно Великої Британії постійно зростав рівень конкуренції з боку виробників, торговців та фінансистів з інших країн, які посилювалися, вона все більше уваги стала приділяти можливостям своїх колоній і домініонів. Комфортний режим вільного ринку всередині імперії, з його дешевою колоніальною продукцією та доступними ринками, вимагав значних військових витрат, оскільки дешевий імпорт для «світової фабрики» треба було захищати й охороняти. Особливої ваги це набувало в умовах прискорення гонки озброєнь в межах європейського континенту, тож Велика Британія була змушена тримати свої основні військово-морські сили ближче до власних берегів. Саме з міркувань дотримання власних безпекових інтересів, Велика Британія прагнула до того, щоб її переселенські домініони були економічно самоокупними і могли створити власні військові підрозділи для захисту від зовнішніх загроз. Ще у 1870 р. Британія вивела з території Австралії свої гарнізони, мотивуючи місцеву владу до створення власних збройних сил, проте ще кілька десятиліть військово-морський флот Великої Британії залишався гарантом австралійської безпеки. З 1887 р. австралійські колонії долучилися до фінансування британської ескадри, що розташовувалась в австралійських територіальних водах [1, с. 167].

Протягом тривалого часу австралійські колонії, не дивлячись на існуючі зовнішні загрози, фактично не мали навіть мінімальних власних засобів ураження на воді. Наявні судна були настільки жалюгідними, що британське адміралтейство забороняло піднімати на них англійський військово-морський прапор. Одночасно австралійські добровольці брали участь у багатьох військових кампаніях Великої Британії, зокрема вони долучилися до війни проти корінного населення в Новій Зеландії, допомагали британським експедиційним військам у Судані (1885 р.), брали участь у кампанії в Південній Африці (1899-1902 рр.) та Китаї (1900 р.). З політичного погляду, більшість означених військових операцій мали імперіалістичний характер приборкання бунтівного місцевого населення, відповідно австралійські сили підтримували жорстку політичну лінію метрополії [1, с. 168].

Якщо у XIX ст. основні загрози в уявленні мешканців австралійських колоній, походили з боку європейських держав, то в XX ст. побоювання почали стосуватися насамперед азійських країн, що стрімко набирали силу. Військові успіхи Японії в Китаї, окупація у 1895 р. Кореї та розгром Російської імперії у 1905 р. лише посилили побоювання австралійців та спонукали їх до створення власного військового флоту. Підвищення активності німецького флоту в Тихому океані зумовило підтримку австралійських ініціатив з боку Лондона, результатом стало створення в 1911 р. австралійського військово-морського флоту, до складу якого увійшли військово-морські сили Союзу. В 1913 р. новий флот складався з флагмана – лінійного крейсера «Австралія», а також трьох легких крейсерів і трьох есмінців, ще кілька кораблів знаходилися на стадії

будівництва [2]. Головним ідеологом створення австралійського військового флоту став прем'єр-міністр Австралійського Союзу А. Дікін.

Утворивши федерацію Австралія отримала статус домініона в межах Британської імперії, який означав фактично повне самоврядування у внутрішньополітичних справах, водночас зовнішня політика ще протягом тривалого часу залишалася виключно прерогативою метрополії. Окрім Австралії цей статус вже мала Канада (1867 р.), а пізніше отримали Нова Зеландія (1907 р.), Ньюфаундленд (1907 р.), Південно-Африканський союз (1910 р.) та Ірландська Вільна Держава (1921 р.). Хоча офіційного визначення статусу домініону не існувало, у заяві Імператорської конференції 1926 р. Велика Британія та домініони були описані як «автономні громади Британської імперії, рівні за своїм статусом, жодним чином не підпорядковані одна одній у будь-якому аспекті їхніх внутрішніх або зовнішніх справ, проте об'єднані спільною відданістю Короні та вільно об'єднані як члени Британської Співдружності Націй» [3].

Зовнішня політика імперії включно з домініонами здійснювалася лише урядом метрополії, який призначав послів, вів переговори з іноземними урядами, підписував договори, оголошував війну чи заключав мир від імені всієї імперії. Тож, якщо у внутрішній політиці домініонів існували лише певні обмеження, то щодо зовнішньої політики вони спершу взагалі не мали права голосу [4, с. 73].

Однак поступово ситуація змінювалася, активна участь домініонів у війнах, які вела імперія, впливала на баланс інтересів та повноважень всередині імперії. Наприклад, під час Першої світової війни домініони активно підтримували метрополію коштами, сировиною, військовим спорядженням, а також людськими ресурсами. Тож згодом стало очевидно, що для подальшого надходження допомоги від домініонів Лондон буде змушений йти на політичні поступки, зокрема щодо передачі їм повноважень у зовнішньополітичній сфері [4, с. 74]. Починаючи з 1887 р. існувала практика, коли уряд метрополії залучав представників переселенських колоній до обговорення загальноімперських політичних питань. Прем'єр-міністри з колоній та домініонів скликалися на конференції, які спочатку називалися колоніальними, а з 1911 р. – імперськими [4, с. 75]. Подібні заходи проходили кожні 3-4 роки і були майданчиком, на якому представники колоніальних урядів могли відстоювати власні інтереси та добиватися розширення своїх прав в межах імперії.

Важливим етапом в процесі національного становлення Австралії, а також трансформації її ролі й місця на міжнародній арені, стала її спільна з іншими британськими домініонами участь у Першій світовій війні. Безпрецедентний за своїми масштабами глобальний конфлікт призвів до величезних втрат, як людських, так і фінансових, що зумовило важливі зміни на рівні суспільної свідомості в Австралії. Якщо на початку війни позиція австралійського уряду

полягала в цілковитій та безумовній підтримці Великої Британії, включно з негайним вступом до війни і відправкою на фронт десятків тисяч солдат, то вже за кілька років, внаслідок великих втрат та численних економічних негараздів, прийшло усвідомлення того, що молода держава потребує поміркованішої та незалежної позиції у зовнішній політиці. Стало зрозуміло, що національні інтереси Британії та її домініонів можуть бути не тотожними, відповідно останні почали обстоювати необхідність власної самостійної позиції на міжнародній арені.

Напередодні війни австралійські еліти всіляко підтримували ідею активізації Британської ролі в регіоні у відповідь на геополітичні виклики з боку інших регіональних гравців, зокрема Німеччини та Японії. Але суспільство досить швидко втомилося від проблем та втрат, що їх приніс глобальний конфлікт, тож австралійський уряд замість реалізації геополітичних амбіцій зосередився на мінімізації втрат та боротьбі за незалежність зовнішньополітичного курсу Австралії в майбутньому.

4 серпня 1914 р. Велика Британія оголосила війну Німеччині, в той же день про вступ у війну і підтримку метрополії оголосив австралійський уряд. Такий крок з боку Австралії був логічним враховуючи її статус домініона, проте він висвітлив проблемні моменти у відносинах з Лондоном, а також заклав фундамент для майбутніх протиріч. На той момент всю зовнішню політику Австралії здійснювала Велика Британія, тож оголошення війни відбулося від імені всієї імперії, навіть, без жодних консультацій з домініонами, хоча такий механізм був передбачений. На відміну від Лондона, який оголошуючи війну Німеччині оперував глобальними категоріями суперництва великих імперій, інтереси національної безпеки в Австралії формувалися насамперед в регіональному вимірі. Фактично вона була європейською країною в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, яку було важко захищати суто з погляду географії: Австралія мала величезну берегову лінію, але зовсім невеликі армію та флот. Головну небезпеку у військовому сенсі австралійці вбачали насамперед з боку Японії, що проявлялося в економічних та політичних рестрикціях, зокрема високих митних тарифах на імпорт та суттєві обмеження щодо міграції з азійських країн [5].

Австралійці були свідомі того, що безпека їх величезного але малонаселеного континенту залежить від збереження британського військово-морського панування в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Зважаючи, що в разі поразки Лондона в Європі, австралійці можуть опинитися під німецьким пануванням або, ще гірше, під впливом Японії, яка після перемоги над Росією у війні 1904-1905 рр. становила серйозну загрозу для півночі, суспільна підтримка дій Великої Британії щодо оголошення війни Німеччині була величезною [6].

Водночас, окрім загроз, Австралія мала територіальні амбіції в регіоні, зокрема щодо Нової Гвінеї. Так, ще 24 серпня 1828 р. голландський

уповноважений проголосив власністю Нідерландів західну частину острова Нова Гвінея, а за 20 років, 30 липня 1848 р., генерал-губернатор голландської Ост-Індії оголосив, що східним кордоном Нідерландських володінь на Новій Гвінеї буде 141-й меридіан. 4 квітня 1883 р. під час самовільної експедиції організованої урядом Квінсленду, було оголошено про приєднання до володінь британської королеви всієї території Нової Гвінеї та навколишніх островів між 141° та 155° східної довготи. Такі дії Квінсленду зустріли підтримку всіх колоній Австралії, але були піддані нищівній критиці з боку Лондона, який не хотів фінансувати кампанію з приєднання нових територій в регіоні. Активність Німеччини, яка також претендувала на території Нової Гвінеї, спонукала австралійські колонії погодитись з витратами на управління захопленими територіями, після чого британський уряд негайно відправив власну експедицію для проголошення англійського протекторату над захопленою територією. 6 листопада 1884 р. командер Дж. Ерскін офіційно заявив права на території Нової Гвінеї. Такі дії Великої Британії викликали обурення Німеччини, проте після низки взаємних звинувачень сторони вирішили розділити острів, як наслідок згідно угоди від 25-29 квітня 1885 р. Німеччина отримала північно-східну частину Нової Гвінеї з усіма островами, а також частину Соломонових островів [7]. З 1902 р. Австралійський Союз отримав в управління британську частину Нової Гвінеї – Папуа. Юридичне оформлення передачі владних повноважень тривав до 1906 р. Очолив колонію губернатор, якого призначав Австралійський Союз, також в управлінні брали участь законодавча та виконавча ради [8, с. 70].

Початок війни в Австралії зустріли з великим ентузіазмом, уряд прем'єр-міністра Е. Фішера пообіцяв повну підтримку Великої Британії Австралією, зокрема 3 серпня було погоджено надання у використання Лондону Королівського австралійського флоту та 20 тис. бійців, які мали утримуватись коштом Австралії та могли бути розміщені на розсуд британської влади. Вхід австралійського флоту до складу британських військово-морських сил було цілком закономірним, оскільки так було передбачено довоєнним плануванням, проте з піхотою ситуація була дещо іншою. Згідно Закону про оборону 1903 р. розміщення невеликої австралійської регулярної армії за кордоном виключалося, тож усі громадяни Австралії, що брали участь на фронтах Першої світової мали бути добровольцями. Тому масштабна допомога людськими ресурсами з боку Австралійського Союзу була навіть ціннішою за надання власного флоту [6]. Австралійські добровольці увійшли до складу спільного з Новою Зеландією військового формування, яке отримало назву АНЗАК (австралійсько-новозеландський армійський корпус). Формування корпусу було розпочато в листопаді 1914 р. з групи дивізій, створених на початку війни в Австралії та Новій Зеландії. Спочатку «Анзаками» називали учасників битви при Галліполі, що походили з відповідних домініонів, але пізніше так стали називати всіх австралійських та новозеландських солдат. Не

відомо напевне, хто саме придумав термін «Анзак», але він став важливим елементом культури обох держав, який нагадує про героїчні сторінки в історії народів та має особливе для них значення [9]. Спочатку планувалося, що австралійські та новозеландські частини будуть спрямовані до Західного фронту, але через те, що тренувальні табори в Англії були переповнені канадськими військами, а Османська імперія вступила у війну, британське командування змінило плани та прийняло рішення направити АНЗАК до Єгипту. Командувачем корпусу було призначено генерала У. Бідвуда, який разом зі своїм штабом прибув до Каїру 21 грудня 1914 р. і прийняв командування корпусом. Спершу до складу корпусу увійшли: 1-ша австралійська дивізія, новозеландська піхотна бригада, австралійська бригада легкої кавалерії та новозеландська кінно-стрілкова бригада [9]. Пізніше, окрім австралійських і новозеландських частин до складу АНЗАКу також увійшли індійські, цейлонські й англійські підрозділи. Також, разом з солдатами АНЗАК на фронт відбули медсестри-добровольці з Австралії та Нової Зеландії. Першою масштабною військовою операцією за участі «Анзаків» стали бойові дії на півострові Галліполі в Туреччині. У квітні 1915 р. АНЗАК, що був включений до складу англо-французьких військ, висадився в локації, яка пізніше стала відома під назвою – бухта Анзак. Кампанія із захоплення Галліполі стала стратегічним провалом, оскільки військових цілей не було досягнуто, а втрати були величезні. Однак про операцію, з легкої руки преси й літераторів, швидко пішли легенди, основою яких стали сміливість та винахідливість Анзаків перед лицем неймовірних перешкод, їх героїзм та видатні фізичні подвиги, не дивлячись на жахливі рани та надзвичайно складну місцевість [6]. Як зазначає О. Зернецька, під час Першої світової війни тисячі молодих австралійців були призвані для захисту інтересів Британської імперії на далеких полях битви в Європі та північній Африці, де вони зазвичай перебували в лавах разом із британськими робітниками. Англійські офіцери часто не зважали на кількість втрат і використовували солдат як «гарматне м'ясо». Проте за легендою, австралійці, тим не менш виявляли себе надзвичайними воїнами, які не підкорялися долі, а хоробро билися до кінця [10, с. 181].

Після евакуації з Галліполі, де союзники втратили понад 46 тис. солдат вбитими, з яких 8 тис. склали втрати австралійців, АНЗАК було розформовано. Замість нього на початку 1916 р. були створені 1-й АНЗАК корпус та 2-й АНЗАК корпус, внаслідок чого австралійські та новозеландські війська опинилися в різних підрозділах. Нові військові формування були спрямовані на Західний фронт. Пізніше Анзаки також брали участь в інтервенції західних держав у Росію для протистояння більшовикам після перевороту 1917 р., а також у спробі придушення єгипетської революції 1919 р. [9]. 1-й і 2-й корпуси АНЗАКу разом з багатьма іншими, продовжили служити у великих битвах на Західному фронті в той час, коли втрати були великими, а здобутки малими. У липні та серпні 1918 р. австралійські солдати брали участь у низці вирішальних

битв, які в підсумку визначили долю Німеччини. Також австралійські війська досягли значних успіхів на Близькому Сході, де їм разом з англійцями вдалося захопити Газу та Єрусалим, змусивши Османську армію капітулювати в жовтні 1918 р. [11].

Романтизація та героїзація військового шляху Анзаків стала важливим елементом націєбудівництва Австралії: 25 квітня – день висадки АНЗАКУ в Галліполі – стало національним святом в Австралії та Новій Зеландії, яке має назву «День АНЗАК». В Австралії День АНЗАК офіційно відзначається з 1916 р., як день пам'яті всіх загиблих громадян у Першій світовій війні. Пізніше, після Другої світової війни, 25 квітня Австралія і Нова Зеландія згадують своїх громадян, які загинули у всіх війнах та конфліктах за участі цих держав. З 1916 р. термін «Анзак» офіційно захищений від несанкціонованого використання в комерційних та інших недоречних цілях. Час від часу у відповідне законодавство вносяться правки, але завжди з метою його посилення [12].

Якщо на початку війни австралійці з великим задоволенням долучалися до добровольчого корпусу, то зі збільшенням втрат ентузіазм у суспільстві змінився обуренням. Загалом, при населенні менше 5 млн. осіб, під час Першої світової війни Австралійський Союз спрямував для служби за кордоном біля 330 тис. громадян, при цьому втрати склали понад 61 тис. вбитими і понад 150 тис. пораненими. Це був найбільший відсоток загиблих серед усіх армій Британської імперії [6]. Водночас, не дивлячись на те, що вступ Австралії у Першу світову війну став результатом загальноімперського рішення прийнятого Лондоном, австралійське керівництво мало в цьому контексті власні цілі й амбіції. Основним мотивом безумовної підтримки військових рішень британського уряду, було прагнення збереження імперського панування в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, яке гарантувало регіональну безпеку Австралійського Союзу та його морських комунікацій. Крім того, австралійський прем'єр-міністр У. Хьюз, який фактично був на той час провідником її зовнішньополітичних інтересів, прагнув позбутися присутності Німеччини в регіоні, зокрема отримавши контроль над її колоніями. Також, важливим елементом австралійської стратегії напередодні Першої світової війни була протидія потенційній японській експансії, як військовій так і гуманітарній, насамперед імміграції та імпорту. Варто зауважити, що подібне ставлення до Японії та інших країн регіону, формувалося в австралійському суспільстві зокрема на тлі існуючих расистських поглядів на пріоритети розвитку країни, виражених зокрема у політиці «Білої Австралії» [13]. Зокрема, ще в 1901 р. в межах цієї політики було прийнято закон, покликаний обмежити імміграцію з неєвропейських країн – The Immigration Restriction Act [14, с. 158]. Після закінчення війни, зважаючи на ті людські та матеріальні втрати Австралійського Союзу, прагнення У. Хьюза доповнилися вимогами щодо репарацій, які на його думку мали покрити усі військові витрати країни. Крім того,

на внутрішньоімперському рівні, Австралія та інші домініони, які зробили великий внесок у перемогу Великої Британії, почала вимагати чітко окресленої державної суб'єктності, насамперед в галузі зовнішньої політики. Домініони вимагали самостійного представництва на Паризькій мирній конференції 1919 р. та визнання їх сторонами перемовин, що зрештою й було реалізовано [13]. Не дивлячись на відчайдушну боротьбу У. Хьюза щодо дотримання інтересів Австралії, далеко не всі цілі вдалося реалізувати. Хоча німецькі позиції в регіоні були фактично нівельовані, Японія, що виступила на боці союзників, лише зміцнилася. Не вдалося домогтися й значних фінансових компенсацій: при загальних витратах на війну близько 364 млн. фунтів стерлінгів, Австралія отримала лише трохи більше 5,5 млн. репарацій [13]. Однак набагато більшого вдалося домогтися домініонам в межах імперії у їхній боротьбі за самостійність. На імперській конференції 1923 р. домініони отримали право на самостійне підписання договорів з іноземними державами. Результатом гострих суперечностей між Лондоном та домініонами щодо статусу та повноважень останніх, що відбулося в період 1925-1926 рр. стала декларація А. Бальфура, де наголошувалося, що домініони є автономними державними одиницями всередині Британської імперії, рівні за статусом, в жодному сенсі не підпорядковані одна одній, ані щодо внутрішніх, ані щодо зовнішніх справ, проте об'єднані спільним підданством короні, що вільно об'єдналися в якості членів Британської Співдружності Націй [4, с. 76].

Згідно даної резолюції, Англія позбавлялася права втручатися у внутрішні справи Австралії та всіх інших домініонів, а також приймати за них, зокрема, зовнішньополітичні рішення, вони ставали юридично вільними, але залишалися у складі імперії. Велика Британія та домініони стали міждержавним об'єднанням під назвою «Британська Співдружність Націй». У 1931 р. британський парламент прийняв Весмінстерський статут, в якому було юридично закріплено права домініонів, тим самим завершивши еволюційний процес трансформації правових відносин Великої Британії з домініонами, забезпечивши новий формат – асоціацію незалежних держав [4, с. 77]. Тим не менше, до Другої світової війни Австралія не мала своїх дипломатичних представництв за кордоном, хоча згідно Вестмінстерського статуту 1931 р. отримала право на здійснення самостійної зовнішньої політики разом з іншими британськими домініонами. Міністерство закордонних справ формально існувало в Австралії з 1901 р. Воно підтримувало контакти між Австралією і Великою Британією, вело справи, пов'язані з інтересами Австралії в районі Тихого океану, включно з управлінням територією Папуа, а також імміграційними справами. У 1916 р. це міністерство було ліквідовано. Його функції були передані спочатку канцелярії прем'єр-міністра, а потім міністру територій. Відновлення міністерства закордонних справ як самостійного державного відомства відбулося лише в середині 1930-х рр. [15].

Не дивлячись на міжнародно-політичні здобутки, участь у Першій світовій війні дорого обійшлася Австралії, окрім жахливих людських втрат, важкий удар отримала економіка країни. Особливо зважаючи, що при певному зростанні промисловості Австралія залишалася переважно аграрною державою, де панівне положення в економіці займав експорт вовни. Через обмеження транспортних потоків під час війни, виникли складнощі з експортом пшениці, оскільки для її транспортування була необхідна велика кількість суден. Так, щоб доставити 500 тис. тон австралійської пшениці до Великої Британії, потрібно було 100 суден протягом 6 місяців, які б курсували за відповідним маршрутом. Для оптимізації транспортування вантажів до Європи, у 1916 р. австралійський прем'єр-міністр У. Хьюз, знаходячись в Англії, придбав 15 кораблів за понад 2 млн. фунтів. Було встановлено жорсткий урядовий контроль за виробництвом і продажем кольорових металів. Їх постачання було можливим лише в Англію та союзні держави, а цинк і мідь експортувались лише до Великої Британії. Значне скорочення імпорту в роки війни трохи посприяло розвитку локальної промисловості, проте обсяги зростання були незначними: якщо у 1913 р. в промисловості було зайнято 337 тис. працівників, то у 1918 р. їхня кількість склала 376 тис. [15].

Оскільки розвиток австралійської економіки традиційно був пов'язаний з використанням великих обсягів іноземного капіталу, ще одним ударом для неї стало різке скорочення іноземних інвестицій. Великі воєнні витрати та скорочення притоку інвестицій суттєво ускладнили фінансове становище країни, яке уряд намагався покращити шляхом збільшення внутрішніх та зовнішніх позик, а також за рахунок підвищення податків. До середини 1918 р. Австралія позичила в британського уряду 49 млн. фунтів стерлінгів, а розмір внутрішніх позик досяг 188,5 млн. фунтів. Подібна ситуація в економіці призвела до стрімкого зростання цін та швидкого подорожчання життя в Австралії [13]. Початок 1920-х рр. Австралія зустріла зі зростанням економіки, насамперед через стрімке підвищення цін на основні експортні позиції країни. Так, у 1925 р. експортні ціни на вовну збільшились на 163% порівняно з 1913 р., ціни на зерно зросли на 50%, ціни на масло і м'ясо – на 60%. Почався масштабний приплив людей та капіталу: протягом 1921-1927 рр. до Австралії прибули 263 тис. мігрантів, в той час як за 20 попередніх років – 248 тис. Загальна кількість населення держави на початку 1930-х рр. досягла 6,5 млн. осіб, а обсяг ввезеного на цей період іноземного капіталу оцінювався у 1188 млн. фунтів стерлінгів, з яких 554 млн. фунтів стерлінгів були британськими інвестиціями. Позитивна динаміка в економіці сприяла зростанню основних галузей австралійської економіки, зокрема виробництво вовни в період 1920-1929 рр. збільшилось з 625 млн. до 968 млн. фунтів, а поголів'я овець – з 86,1 до 106, 2 млн. Окрім Великої Британії, яка залишалася основним торгівельним партнером Австралії, суттєво зросли частки США і Японії у зовнішньому товарообігу країни [15].

Позитивна ситуація в економіці драматичним чином змінилася після сумнозвісного обвалу на нью-йоркській біржі 24 жовтня 1929 р., який став початком Великої депресії в США та світової економічної кризи 30-х рр. ХХ ст. Тоді курси акцій стрімко почали дешевшати, втративши протягом місяця понад 40% попередньої вартості. Хвиля небаченої кризи поглинула насамперед США, де збанкрутували тисячі промислових, фінансових та торговельних компаній, а мільйони людей залишилися без роботи. Проте, економічна криза дуже швидко поширилась на країни Європи та Японію. У 1932 р. загальна кількість безробітних в США, Японії та країнах Західної Європи сягнула 30 млн. осіб [16]. Світова економічна криза боляче вдарила по Австралії, оскільки ціни на головні її експортні товари різко впали. Якщо у 1928 р. фунт вонни коштував 15 пенсів, то на кінець 1930 р. він торгувався вже за 8 пенсів, водночас ціна бушеля пшениці в цей же період впала з 5 шилінгів до 2 шилінгів і 6 пенсів. Вартість австралійського експорту в 1930 р. знизилася вдвічі порівняно з 1928 р., національний дохід країни в 1930-1931 рр. зменшився на третину. В 1933 р. майже третина австралійських працівників не мали роботи, а заробітна плата працюючих впала на 20%. Ситуація в економіці почала покращуватись починаючи з 1934 р., але наслідки глибокої кризи все ще відчувалися, а економічний розвиток держави суттєво уповільнився. Одним з наслідків спаду в економіці стало помітне зменшення темпів приросту населення, як за рахунок зниження народжуваності, так і через уповільнення імміграції [15].

Зовнішня політика Австралії у міжвоєнний період залишалася у зародковому стані, не дивлячись на широту повноважень щодо розробки самостійного курсу, а формування австралійської позиції на міжнародній арені відбувалося в умовах цілковитої орієнтації на політику Великої Британії. Відповідно, під час активного нарощення своїх потужностей фашистськими режимами Німеччини й Італії та їхнього звернення до суто агресивної політики в Європі, австралійський уряд слідом за Лондоном продовжував його політику умиротворення агресорів. Британське керівництво робило ставку на механізми колективної безпеки та Лігу Націй, але як ми знаємо ці надії виявилися марними. У. Хьюз, який у 1937 р. обійняв посаду міністра зовнішніх справ, усіяло засуджував дії А. Гітлера й Б. Муссоліні, він наголошував, що прийняти територіальні їх претензії це все одно, що «кинути пару сендвічей голодному тигру». Хьюз наголошував на необхідності ретельнішої підготовки держави до війни, однак його позиція не знаходила підтримки австралійської правлячої еліти [17].

Політика загравання з агресором в повній мірі проявилася також у позиції Австралії щодо Японії. Не дивлячись на більш ніж очевидну загрозу національній безпеці з боку агресивної японської імперії, протягом тривалого часу австралійський уряд утримувався від будь-яких активних дій спрямованих на попередження нападу. Навіть під час японської агресії проти Китаю у 1937 р.

було прийнято рішення «не критикувати Японію більш ніж це буде необхідно», звичайно про жодні санкції не могло бути й мови [15].

Напередодні Другої світової війни, Австралія жодним чином не готувалася до бойових дій на власній території, розраховуючи на те, що британські флот і армія забезпечать мирне небо над п'ятим континентом. Це стало стратегічною помилкою. Водночас, австралійські війська були готові приймати активну участь у підтримці Лондона під час війни у Європі, прихід якої видавався неминучим. Оголосивши прихильність Австралії до війни 3 вересня 1939 р., прем'єр-міністр Роберт Гордон Мензіс сказав наступні, відомі слова, які транслиювались на кожній національній та комерційній радіостанції країни: «Друзі австралійці, мій меланхолійний обов'язок офіційно повідомити вас, що внаслідок наполегливості Німеччини в її вторгненні в Польщу, Велика Британія оголосила їй війну, і, як результат, Австралія також перебуває у стані війни. На долю демократичного лідера не може впасти більш важке завдання, ніж зробити таке оголошення». Як частина Британської імперії, Австралія була однією з перших країн, яка оголосила війну нацистській Німеччині, і між 1939 і 1945 рр. майже мільйон австралійських чоловіків і жінок служили у військових силах протягом Другої світової війни [11].

Отже, початок ХХ ст. став періодом тектонічних змін у світовій політиці. Велика війна змінила не лише політичну карту світу, а й поклала початок структурній трансформації всієї міжнародної системи, де провідними акторами стали не імперії, а нації-держави. Для Австралії нове століття стало початком принципово нової ролі на міжнародній арені. Об'єднання колоній в єдину федерацію – Австралійський Союз – відбувалося непросто, але відкривало низку можливостей: спільна політика у сфері зовнішніх зносин, оподаткування, торгівлі з іноземними державами, мореплавства, зв'язку, морської та сухопутної оборони тощо. Також створювався єдиний митний простір і тариф, повна свобода торгівлі між штатами, єдина банківська система тощо. Об'єднавшись у федерацію, колишні колонії отримали статус домініона в межах Британської колоніальної імперії, що суттєво розширювало повноваження локальної влади спочатку в галузі внутрішньої політики, а згодом вони поширилися й на зовнішню. Водночас, шлях Австралійського Союзу до суб'єктності в міжнародній політиці не був простим, зокрема рішення щодо участі імперії у Першій світовій війні, Лондон приймав, навіть, без формальних консультацій з домініонами, хоча вони в повній мірі розділили з Великою Британією тягар війни. Попри величезні людські та фінансові втрати, саме під час участі австралійців у військових діях на фронтах Першої світової війни народилися легенди й символи, що сприяли процесу націєбудівництва і залишаються актуальними й нині. Одним з таких символів став АНЗАК – австралійсько-новозеландський армійський корпус, бійці якого брали активну участь на різних фронтах Великої війни. Їхні мужність та звитяга стали

легендою, а день АНЗАК є одним з головних національних свят Австралії і Нової Зеландії.

Важкі наслідки участі у Першій світовій війні спонукали уряд Австралії та інших домініонів до активнішої боротьби за можливість вести самостійну зовнішню політику в майбутньому. Результатом багаторічних непростих дебатів з урядом метрополії, стало прийняття Вестмінстерського статуту 1931 р., в якому було закріплене подальше розширення повноважень домініонів в межах імперії, включно з правом на власні зовнішньополітичні рішення. І хоча процес розбудови самостійної австралійської дипломатії зайняв ще багато років, саме Вестмінстерський акт створював для цього всі юридичні підстави. Фактично, цей етап ознаменував набуття незалежності Австралійським Союзом, оскільки домініони отримали рівний з Великою Британією статус у складі Британської Співдружності Націй.

Список використаних джерел та літератури

1. Макінтайр С. Краткая история Австралии. – М.: Весь мир, 2011. – 360 с.
2. NAVY. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.navy.gov.au/hmas-australia-i>
3. Dominion. British Commonwealth. Encyclopedia Britannica. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.britannica.com/topic/dominion-British-Commonwealth>
4. Зимулина Л.А. Эволюция национальной государственности Британских доминионов // Британская империя в XX веке [ред. А.М. Пегушев, Е.Ю. Сергеев]. – М.: Ин-т всеобщей истории РАН, 2010. – С. 72-80.
5. Anzacportal. Australian Government. Department of Veterans' Affairs. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://anzacportal.dva.gov.au/wars-and-missions/ww1/politics/causes-of-war>
6. Australia. International Encyclopedia of the First World War. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/australia>
7. German colonization in the pacific the outbreak of war. Australian war memorial. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://s3-ap-southeast-2.amazonaws.com/awm-media/collection/RCDIG1069938/document/5520688.PDF>
8. Скоробогатых Н.С. История Австралии. XX век / Отв. ред. В.П. Николаев; Институт востоковедения РАН. – М.: ИВ РАН, 2015. – 452 с.
9. AnzacDay. New Zeland history. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://nzhistory.govt.nz/war/anzac-day/the-anzacs>
10. Зернецька О.В. Розвиток культури в Австралії протягом XX ст.: кіноіндустрія // Проблеми всесвітньої історії: науковий журнал. – 2020. – № 2 (11). — С. 174-200.
11. Australiansin WWII. The Australian War Memorial. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.awmlondon.gov.au/australians-in-wwii>
12. Graham S. Anzac (Australia). International Encyclopedia of the First World War. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/anzac_australia
13. Beaumont J. War Aims and War Aims Discussions (Australia). International Encyclopedia of the First World War. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/war_aims_and_war_aims_discussions_australia
14. Романенко О. Стратегії міграційної політики Австралії: етапи становлення, нові виклики та відповіді на сучасні загрози // Проблеми всесвітньої історії: науковий журнал. – № 3 (12). – 2020. – С. 156-171.
15. Малаховский К. История Австралии. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000185/st003.shtml>

16. Great Depression. Encyclopedia Britannica. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.britannica.com/event/Great-Depression>
17. Fitzhardinge L.F. Hughes, William Morris (Billy) (1862-1952). Australian Dictionary of Biography. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://adb.anu.edu.au/biography/hughes-william-morris-billy-6761>

References

1. Makintayr, S. (2011). *Kratkaya istoriya Avstralii* [A Brief History of Australia]. Moskva: Ves' mir. [In Russian].
2. NAVY. [Online]. Available from: <https://www.navy.gov.au/hmas-australia-i>. [Accessed: 25th January 2021]. [In English].
3. Encyclopedia britannica. *Dominion. British Commonwealth*. [Online] Available from: <https://www.britannica.com/topic/dominion-British-Commonwealth>. [Accessed: 25th January 2021]. [In English].
4. Zimulina, L. (2010). *Evolutsia natsionalnoi gosudarstvennosti Britanskikh dominionov* [The evolution of the national statehood of the British dominions]. *Britanskayaimperia v XX veke* [British Empire in the 20th century] (Pp. 72-80). Moskva: Institut vseobshei istorii RAN. [In Russian].
5. *Anzac portal. australian government. department of veterans' affairs*. [Online]. Available from: <https://anzacportal.dva.gov.au/wars-and-missions/ww1/politics/causes-of-war>. [Accessed: 25th January 2021]. [In English].
6. Australia. International Encyclopedia of the First World War. *Australia*. [Online]. Available from: <https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/australia>. [Accessed: 25th January 2021]. [In English].
7. Australian War Memorial. *German colonization in the pacific the outbreak of war*. [Online] Available from: <https://s3-ap-southeast-2.amazonaws.com/awm-media/collection/RCDIG1069938/document/5520688.PDF> [Accessed: 25th January 2021]. [In English].
8. Skorobogatych, N. (2015). *Istoria Avstralii. XX vek* [History of Australia. XX century]; Institut vostokovedenia RAN. – Moskva: IVRAN. [In Russian].
9. New Zeland history. *Anzac Day*. [Online]. Available from: <https://nzhistory.govt.nz/war/anzac-day/the-anzacs>. [Accessed: 25th January 2021]. [In English].
10. Zernetska, O. (2020). *Rozvytok kultury v Avstralii protyagom XX st.: kinoindustria* [The Development of Australian Culture in the XX Century: Film Industry]. *Problemy vsesvitnoyi istorii: naukovyi jurnal* [Problems of World History: Scientific Journal], 2(11), pp. 174-200. [In Ukrainian].
11. The Australian war memorial. *Australians in WWII*. [Online]. Available from: <https://www.awmlondon.gov.au/australians-in-wwii>. [Accessed: 25th January 2021]. [In English].
12. Graham, S. *Anzac (Australia)*. [Online] Available from: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/anzac_australia. [Accessed: 25th January 2021]. [In English].
13. Beaumont, J. *War Aims and War Aims Discussions (Australia)*. [Online] Available from: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/war_aims_and_war_aims_discussions_australia. [Accessed: 25th January 2021]. [In English].
14. Romanenko, O. (2020). *Strategi imigratsiinoi polityky Avstralii: etapy stanovlennia, novi vyklyky ta vidpovidy na suchasni zagrozy* [Strategies of Australia's Migration Policy: the Stages of Becoming, New Challenges and Responses to Today's Threats]. *Problemy vsesvitnoyi istorii: naukovyi jurnal* [Problems of World History: Scientific Journal], 2(11), pp. 156-171. [In Ukrainian].

15. Malakhovskiy, K. *Istoriya Avstralii* [History of Australia]. [Online]. Available from: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000185/st003.shtml>. [Accessed: 25th January 2021]. [In English].
16. Encyclopedia Britannica. *Great Depression*. [Online]. Available from: <https://www.britannica.com/event/Great-Depression>. [Accessed: 25th January 2021]. [In English].
17. Fitzhardinge, L. *Hughes, William Morris (Billy) (1862-1952)*. [Online] Available from: <https://adb.anu.edu.au/biography/hughes-william-morris-billy-6761>. [Accessed: 25th January 2021]. [In English].

Ветринский И.М. Специфика международно-политического положения Австралийского Союза в первой половине XX в.

Работа посвящена начальному этапу становления Австралийского Союза, а также процессу его утверждения в качестве самостоятельного государства. В первую очередь рассматривается международно-политический контекст развития страны, с периода создания федерации до начала Второй мировой войны. Анализируется международное положение Австралийского Союза, его место и роль в региональных и глобальных геополитических процессах начала XX в., в частности в контексте его отношений с Великобританией. Исследуются особенности трансформации британской колониальной политики накануне Первой мировой войны. Рассматривается специфика системы отношений Великобритании с Австралией, а также иными доминионами. Показаны особенности статуса и полномочий доминионов в рамках Британской империи. Анализируется роль доминионов и, в частности, Австралийского Союза в процессе подготовки к Первой мировой войне, а также особенности его участия в боевых действиях. Раскрывается значение событий Первой мировой войны для внутривнутриполитической ситуации в Австралии, а также влияние ее последствий на отношения доминионов с Британской империей. Анализируется история создания и участия австралийско-новозеландского армейского корпуса (АНЗАК) в составе имперских сил на фронтах Первой мировой войны, успехи и неудачи его бойцов, а также роль АНЗАКа в процессе становления австралийской политической нации. Рассматриваются экономические, гуманитарные и международно-политические последствия Первой мировой войны для Австралийского Союза, а также показано влияние этих последствий на структуру отношений между доминионами и Британской империей. Анализируется социально-экономическое положение Австралийского Союза накануне Второй мировой войны, в частности, особенности влияния Великой депрессии на развитие страны в целом и ее внутривнутриполитическую ситуацию в частности. Рассматриваются идеологические, военно-стратегические и международно-политические предпосылки вступления Австралии во Вторую мировую войну.

Ключевые слова: Австралийский Союз, доминион, международная политика, АНЗАК, Первая мировая война.

Vietrynskyi I. Specifics of the International Political Position of the Commonwealth of Australia in the first half of the XX-th century.

The paper focuses on the initial stage of the formation of the Commonwealth of Australia, and the process of its establishing as an independent State. The international political context for the development of the country, from the period of creation of the Federation to the beginning of the Second World War, is primarily viewed. The Commonwealth's international position, its place and role in the regional and global geopolitical processes of the early XX century, in particular in the context of its relations with Great Britain, are analyzed. The features of the transformation of British colonial policies on the eve of the First World War are examined. The specifics of the UK system of relations with Australia, as well as other dominions, are being examined. The features of status of the dominions in the British Empire system are shown. The role of the dominions and, in particular, the

Commonwealth of Australia in the preparatory process for the First World War, as well as the peculiarities of its participation in hostilities, is analyzed. The significance of the actions of the First World War on the domestic political situation in Australia, as well as its impact on dominions relations with the British Empire, is revealed. The history of the foundation of the Australian-New Zealand Army Corps (ANZAC) and its participation in imperial forces on the frontline of the First World War is analyzed. The success and failure of its fighters, as well as the role of ANZAC, in the process of formation an Australian political nation are analyzed. The economic, humanitarian and international political consequences of the First World War for the Commonwealth of Australia are examined, as well as the influence of these consequences on the structure of relations between the dominions and the British Empire. The socio-economic situation of the Commonwealth of Australia on the eve of World War II, in particular the impact of the Great depression on the development of the country as a whole and its internal political situation in particular, is analyzed. The ideological, military-strategic and international political prerequisites for Australia's entry into the Second World War are being considered.

Keywords: *The Australian Union, dominion, international politics, ANZAC, First World War.*